

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1635

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1635
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2018
27 juli 2018

[CONSTANTIJN HUYGENS] (PANNERDEN)

AAN [AMALIA VAN SOLMS (DEN HAAG)]

10 AUGUSTUS 1635

1198

Vervolg op Huygens' brief van 7 augustus 1635 (Worp 2, nr. 1195, p. 93).

Samenvatting: Huygens schetst de stand van zaken vanuit het legerkamp tijdens het beleg van de Schenkenschans. Omdat men noch vuren heeft gezien noch het geluid van tamboers heeft gehoord, vermoedt men dat de vijand zich niet, zoals men eerst dacht, bij Kleef ophoudt.

Huygens schreef opnieuw op 12 augustus 1635 (Worp 2, nr. 1199, p. 95).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Huisarch., Inv. A14, Afd./Sect. XIII, nr. 18C, nr. 1, dl. 1: brief (dubbelvel, 19x31cm, ab | -; autografisch).

Vroegere uitgave: Worp 2, nr. 1198, pp. 94-95: volledig.

Namen: Jacques Nompar de Caumont (hertog van La Force); Frederik Hendrik; Matthias Gallas; Adriaan Manmaker; Maurits Manmaker; Frederik Casimir van de Palts Landsberg; Louis de Nogaret d'Épernon (kardinaal van La Valette); Louise van der Noot (weduwe van Philips de Zoete van Laecke, gezegd Haultain); Christian Rumph; Bernard van Saksen Weimar; Frederik Magnus van Salm; Philips van Varick; Johann von Werth; Alexander de Zoete van Laecke gezegd Haultain.

Plaatsen: Duitsland; Elzas; Emmerich; Halt [?]; Keulen; Kleef; Maas; Maastricht; Nijmegen; Oude Rijn; Roermond; Schenkenschans; Spui.

Glossarium: diane (reveille op de trom); tambour (tambour).

Transcriptie

Au camp à Panderen, le 10e d'Aoust 1635.

Toutes choses demeurent icy presqu'en mesme posture, ceux du Fort travaillans contre nous, et nous les recontrans de mesme diligence.

Ceste nuict passée on avoit dessein de leur oster quelque nouvelle traverse, mais, prinse qu'elle estoit par deux fois, n'a peu estre maintenue.

Hier Son Excellence employa tout le jour depuis les 5 heures du matin à recoignoistre ces ouvrages de part et d'autre, et particulièrement la ville d'Emmerick. S'en revenant sur la brune, il advisa bon nombre de feux du costé de Clève, d'où aussi nouvelles arrivèrent que le gros de l'armée enemie y estoit venu loger. Mais Monsieur le Rhingrave, envoyé vers delà ceste nuict aveq quelques troupes, après avoir passé bien avant vers le Spuij et le viel Rhin, rapporte n'y avoir apperceu aucune infanterie, ni par les marques du feu, ni par le bruict d'aucun tambour à la diane. De sorte qu'on croid tousjours leur gros logé par delà Cleve, et qu'il n'y a que quelque cavallerie qui descend parfois, mesme qui loge autour de la maison de Halt.

Ceste mesme nuict on receut advis que l'enemi mèneroit jusqu'à 70 petits pontons, pour avec cela passer le Rhin entre le Fort et Emmerick, et sur ce le Coronel Varick y a esté envoyé loger aveq son régiment, et les patrouilles de cavallerie redoublées partout autour. Mais cest advis mesme varie dans la bouche de plusieurs, et en tout événement, la rivière estant grande, | b | bordée comme elle est, l'enemi ne doit faire estat de la passer, non plus qu'au siège de Maestricht il ne put celle de la Meuse, qui estoit si sèche et si petite.

Parfois dedans le fort ils changent quelque artillerie, sans qu'on puisse sçavoir si le Cardinal y a esté. De leur armée au reste on n'apprend guères de remuement d'importance. Et s'escrit de Coulogne que tant de bateaux qu'ils y avoyent faict achepter, comme j'en ay faict mention dans de mes précédentes, ont esté contremandez et restitués aux vendeurs. D'où on conclud que les nouvelles d'Allemagne (qui parlent d'une victoire en Elzace de Monsieur de la Force sur Jan de Weert, mort sur la place, et d'une autre du Duc Bernhard, joint avec le cardinal de la Valette sur Gallas) les tiennent en cervelle, et qu'au dire de quelques-uns ils sont aussi en peine que nous de leurs desseins, la cherté y estant desjà très-grande, et le mescontentement de ces Crabates assez notoire.

Le petit Prince de Landsperg, laissé malade de la petite vérole dans Nimmèghe, en est aucunement guéri, sans apparence d'en tenir beaucoup de marques, mais une fièbvre continue, qui l'agite, en fait juger assez douteusement par le docteur Romph, qui dès hier aussi fit mander Madame de Hauthain audit Nimmèghe, pour y veoir son aîné quasi en mesme termes. Le cadet du Sieur de Manmaker fut laissé très-mal dans Rurmonde, et craint-on qu'il ne soit très-passé. Son Excellence et tous les siens, graces à Dieu, se portent très-bien tousjours.

Vertaling

In het kamp te Pannerden, 10 augustus 1635.

Alles blijft hier ongeveer hetzelfde: de mannen van het ¹Fort verweren zich heftig tegen ons, terwijl wij hen met evenveel ijver het hoofd bieden.

Afgelopen nacht waren we van plan hun een of andere nieuwe traverse te ontnemen, maar hoewel we die twee keer konden bezetten, slaagden we er niet in die te behouden.

Gisteren benutte Zijne ²Excellentie de hele dag, vanaf 5 uur in de morgen, om deze verdedigingswerken aan alle kanten te bekijken, en wel in het bijzonder de stad Emmerik. Terugkerende met de avondschemering, werd hij vele vuren gewaar in de buurt van Kleef, vanwaar ook nieuws kwam dat het gros van het vijandige leger zich er was komen legeren. Maar mijnheer de ³Rijngraaf, die deze nacht daarheen was gezonden met enkele manschappen, bericht, na ver vooruit te zijn gegaan in de richting van het Spui en de Oude Rijn, er geen enkele infanterie te hebben gezien; er waren geen vuren en evenmin was er geluid te horen van enige tamboer die reveille sloeg. Zodat men denkt dat het grootste deel nog steeds is gelegerd aan de andere kant van Kleef, en dat misschien soms alleen maar wat ruiters naderbij komen, namelijk die welke zijn gelegerd rond het Huis van Halt.

Deze zelfde nacht heeft men bericht ontvangen dat de vijand tot wel 70 kleine pontons zou vervoeren, om ermee de Rijn over te steken, tussen het Fort en Emmerik. Hierop is kolonel [Philips van] Varick zich daar gaan legeren met zijn regiment, en heeft men overal rondom de ruiterspatrouilles verdubbeld. Maar dit bericht varieert van persoon tot persoon, en in ieder geval, vanwege de breedte van de rivier en de oevers die er zijn, kan de vijand er niet op rekenen die over te steken, evenmin als ze bij het beleg van Maastricht de Maas konden overtrekken, die toch zo ondiep en smal is.

Soms verplaatsen ze wat artillerie in het Fort, zonder dat men kan weten of de ⁴kardinaal er is geweest. Van hun leger merkt men verder nauwelijks enige beweging van belang. En men schrijft uit Keulen dat de boten die ze er hadden laten kopen (waarvan ik in een eerdere ⁵brief melding heb gemaakt) weer terugverkocht zijn aan de verkopers. Waaruit men afleidt dat de nieuwsberichten uit Duitsland (die spreken over een overwinning in de Elzas van ⁶mijnheer van La Force op Johann [graaf] van Werth, die ter plekke is gesneuveld, en een andere van hertog Bernhard [van Saksen Weimar], tezamen met de ⁷kardinaal van La Valette, op [Matthias graaf] Gallas) hen bezighouden, en dat ze volgens het zeggen van sommigen even weinig hun plannen kennen als wij, terwijl de duurte er al zeer aanzienlijk is en de ontevredenheid van de Kroaten genoegzaam bekend.

De kleine ⁸prins van Landsberg, die met de waterpokken ziek in Nijmegen was achtergebleven, is daarvan al enigszins genezen, zonder dat het ernaar uitziet dat hij er veel littekens van overhoudt, maar een voortdurende koorts, die hem onrustig maakt, geeft de nodige twijfels aan dokter [Christian] Rumph, die

-
1. Fort Schenkenschans.
  2. Prins Frederik Hendrik.
  3. Frederik Magnus van Salm.
  4. Ferdinand van Oostenrijk, de zogenaamde kardinaal-infant, gouverneur van de Spaanse Nederlanden.
  5. Huygens aan Amalia van Solms, 6 augustus 1635 (Worp 2, nr. 1194, pp. 92-93).
  6. Jacques Nompar de Caumont, graaf van La Force.
  7. Louis de Nogaret d'Épernon, kardinaal van La Valette.
  8. Frederik Lodewijk van de Palts Landsberg.

sinds gisteren ook ⁹mevrouw Hauthain naar Nijmegen liet roepen, om er haar oudste ¹⁰zoon ongeveer in dezelfde toestand aan te treffen. De jongste ¹¹zoon van de heer [Adriaan] Manmaker werd in zeer slechte toestand in Roermond achtergelaten, en men vreest voor zijn leven. Zijne Excellentie en al de zijnen, maken het, Gode zij dank, nog steeds zeer goed.

---

9. Louise de Zoete van Laecke gezegd Hauthain geboren van der Noot.

10. Alexander de Zoete van Laecke gezegd Haultain.

11. Maurits Manmaker.

RENÉ DESCARTES (UTRECHT)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (IN HET LEGER | PANNERDEN)]
1 NOVEMBER 1635
1277

Antwoord op Huygens' brief van 28 oktober 1635 (Adam 1, nr. 62, pp. 325-327; Worp 2, nr. 1269, pp. 118-119; Roth 1926, nr. 2, pp. 2-5).

Samenvatting: Descartes dankt Huygens voor diens bemoeienissen met zijn *Dioptrique*. Hij gaat in op het slijpen van lenzen. Hij keurt Stevins opvattingen af dat consonanten niet zouden worden bepaald door verhoudingen van gehele getallen.

Door Huygens beantwoord op 5 december 1635 (Adam 1, nr. 64, pp. 332-333; Worp 2, nr. 1322, pp. 139-140; Roth 1926, no. 3, pp. 7-10).

Primaire bron: Olim (1897): Parijs, collectie graaf Foucher de Careil: brief (dubbelvel; abc | -). Huidige vindplaats onbekend.

Vroegere uitgaven: Foucher de Careil 1860, II, p. 227-231: volledig.

— Adam 1, nr. 63, p. 328-332: volledig.

— Worp 2, nr. 1277, pp. 122-123: volledig.

— Roth 1926, nr 2a, pp. 5-7: volledig.

— Adam&Milhaud 1, nr. 74, pp. 290-292: volledig.

Namen: Galileo Galilei; Martinus Hortensius; Johannes Kepler; Christoph Scheiner; Simon Stevin.

Titels: *Dioptrice* (Kepler 1611); *La dioptrique* (Descartes 1637); *Les météores* (Descartes 1637); *Oculus* (Scheiner 1629); *Sidereus nuncius* (Galilei 1610).

Glossarium: consonance (consonant); musicien (musicus); son (toon).

Transcriptie

Monsieur.

Vous m'obligés au delà de tout ce que je sçaurois exprimer, et j'admire que parmy tant d'occupations importantes vous daignés estendre vos soins jusques aux plus particulières circonstances qui concernent l'impression de *La dioptrique*. C'est un excès de courtoisie et une franchise qui vous causera peut-estre plus d'importunité que vous ne craignés. Car pour payement de ce que je tascheray de suivre de point en point les instructions que vous m'avés fait la faveur de me donner touchant ces choses extérieures, j'auray l'effronterie de vous demander aussy vos corrections touchant le dedans de mes escrits, avant que je les abandonne à un imprimeur, au moins si je vous puis trouver cet hyver en quelque séjour plus accessible que celuy où vous estes, et où j'aye moyen d'avoir audience. Trois matinées que j'ay eu l'honneur de converser avec vous m'ont laissé telle impression de l'excellence de vostre esprit et de la solidité de vos jugemens, que, sans rien déguiser de la vérité, je ne sçache personne au reste du monde à qui je me fie tant qu'à vous, pour bien découvrir toutes mes fautes, et vostre bienveillance et la docilité que vous esprouverés en moy me font espérer que vous aymerés mieux que je les sçache et que je les oste, que non pas qu'elles soyent veues par le public.

J'ay dessein d'ajouter *Les météores* à *La dioptrique*, et j'y ay travaillé assés diligemment les deux ou trois premiers mois de cet esté, à cause que j'y trouvois plusieurs difficultés que je n'avois encore jamais examinées, et que je demeslois avec plaisir. Mais il fault que je vous fasse des plaintes de mon humeur; sitost que je n'ay plus espéré d'y rien apprendre, ne restant plus qu'à les mettre au net, il m'a esté impossible d'en prendre la peine, non plus que de faire une préface que j'y veux joindre, ce qui sera cause que j'attendray encore deux ou trois mois avant que de parler au libraire.

Il n'appartient qu'à vous d'avoir ensemble de la promptitude et de la patience, et de sçavoir joindre l'adresse de la main à celle de l'esprit. La distance de quatorze poulces pour l'hyperbole que vous avés pris la peine de tracer est extrêmement bien choisie, car c'est l'une des plus grandes qui se puisse commodement descrire sans machine, et l'une des moindres qui puisse servir pour une lunette un peu meilleure que les

communes. Mais je me deffie de l'industrie du tourneur, et pour les cercles de fautes que j'appréhende, j'en ay vu autrefois l'expérience en un verre taillé de cette sorte, qui ne laissoit pas de brusler avec beaucoup de force. Que si le vostre réussit, je croy qu'on en pourra faire une lunette, en y adjoustant environ à la distance d'un pied un verre concave taillé à la façon ordinaire; car vous sçavés que plus les verres s'appliquent proche de l'œil, moins il est nécessaire que leur figure soit exacte. Mais l'effect de cette lunette ne sera pas de faire lire une lettre d'une lieue; tout son mieux sera de faire paroistre les objets 15 ou 20 fois plus proches qu'ils ne seront, c'est à dire d'autant que sa longueur surpasse le diamètre de nostre œil.

Au reste vostre travail d'avoir tracé vous-mesme une hyperbole est bien inutile, puisque la figure circulaire est la meilleure, et il y a bien plus de raison de croire en cecy l'autorité d'un professeur appuyée de toutes les expériences des artisans que les imaginations d'un hermite, qui confesse ingénument qu'il n'a jamais fait aucune esprouve de ce qu'il dit, outre que la théorie de Galilée et de Scheiner, qui après Kepler sont les plus célèbres en cette matière, ne va point au delà des sections de cercles. Et certes je m'en estonnerois, si je n'avois vu tout de mesme de bons musiciens qui ne veulent pas encore croire que les consonances se doivent expliquer par des nombres rationaux, ce qui a esté, si je m'en souviens, l'erreur de Stevin, qui ne laissoit pas d'estre habile en autre chose. Ainsy on voit bien plus de gens capables d'introduire dans les mathématiques les conjectures des philosophes, que de ceux qui peuvent introduire la certitude et l'évidence des démonstrations mathématiques dans des matières de philosophie, telles que sont les sons et la lumière. Je suis,

Monsieur,

vostre très-obeissant et très-obligé serviteur,
Descartes.

D'Utrecht, ce 1 Novembre 1635.

Vertaling

Mijnheer,

U verplicht mij tot meer dan ik kan uitdrukken, en ik bewonder het dat u zich verwaardigt, tussen zoveel belangrijke bezigheden door, uw zorgzaamheid uit te strekken tot aan de kleinste details rond het drukken van ¹*La dioptrique*. Dit is een overvloed aan hoffelijkheid en een openheid die u wellicht nog meer last zal gaan bezorgen dan u denkt. Want als betaling voor het feit dat ik zal proberen punt voor punt de aanwijzingen die u aangaande deze uiterlijkheden heeft willen geven op te volgen, zal ik zo brutaal zijn u ook te vragen om uw correcties wat betreft de inhoud van mijn geschriften, alvorens ik ze uit handen geef aan een drukker, tenminste wanneer ik u deze winter kan bezoeken in een wat toegankelijker verblijf dan dat waar u nu bent en waar het mij mogelijk zal zijn uw gehoor te verkrijgen. Drie ochtenden met gesprekken met u hebben een dusdanige indruk achtergelaten van de voortreffelijkheid van uw geest en van de gedegenheid van uw oordelen, dat ik, zonder de waarheid geweld te willen aandoen, niemand zou kunnen noemen aan wie ik het meer zou toevertrouwen dan aan u, om al mijn fouten te ontdekken, en uw welwillendheid en mijn duidelijke gehoorzaamheid doen mij hopen dat u liever hebt dat ik ze te weten kom en ze verbeter dan dat ze door het lezerspubliek worden gezien.

Ik heb het plan opgevat ²*Les météores* aan *La dioptrique* toe te voegen, en ik heb daar de eerste twee à drie maanden van deze zomer ijverig aan gewerkt, aangezien ik verscheidene problemen heb ontdekt, die ik nog nooit eerder had onderzocht, en die ik met genoegen heb ontrafeld. Maar nu moet ik mij even beklagen over mijn stemming; op het moment dat ik niet verwachtte nog meer erover te kunnen opsteken, en ik nog slechts alles in het net hoefde te schrijven, werd het mij onmogelijk daartoe nog de moeite te nemen, evenals

---

1. *La dioptrique*, de eerste toegevoegde verhandeling van Descartes' *Discours de la méthode* (Jan Maire, Leiden 1637).
2. *Les météores*, de tweede toegevoegde verhandeling van Descartes' *Discours*.

tot het schrijven van een voorwoord dat ik eraan wil toevoegen, wat reden zal zijn dat ik nog twee à drie maanden zal wachten alvorens met de uitgever te gaan overleggen.

Het is slechts u gegeven zowel de doortastendheid en het geduld te hebben, als te weten hoe de vaardigheid van de hand aan die van de geest te koppelen. De maat van veertien duim voor de hyperbool, die u heeft willen tekenen, is zeer goed gekozen, want het is een van de grootste die zich gemakkelijk laat tekenen zonder apparaten, en een van de kleinste die kan dienen voor een kijker die wat beter is dan de gemiddelde. Maar ik wantrouw de werkzaamheden van de lenzenlijper, en wat de cirkelvormen als gevolg van de fouten in de mal betreft, die ik vrees, heb ik al eens ervaring opgedaan met een glas dat op dergelijke wijze was geslepen, dat niet naliet met veel kracht te branden. Wanneer de uwe geslaagd zal zijn, denk ik dat men er een kijker mee kan maken, door er op de afstand van ongeveer een voet een hol glas, op de gebruikelijke manier geslepen, voor te plaatsen; want het is u bekend dat naarmate de glazen dichter bij het oog staan, het minder noodzakelijk is dat hun vorm nauwkeurig is. Maar de werking van die kijker zal niet zijn dat men een brief op een mijl afstand zal kunnen lezen; de maximale prestatie zal zijn dat hij objecten vijftien tot twintig keer dichterbij doet lijken dan ze in werkelijkheid zijn, dat wil zeggen, zoveel als de lengte ervan groter is dan de diameter van ons oog.

Verder is uw werk om zelf een hyperbool te tekenen tamelijk nutteloos, aangezien de cirkelfiguur de beste is, en men kan in deze materie veel beter geloof hechten aan de autoriteit van een ³professor, ondersteund door alle bevindingen van de handwerkslieden, dan aan de denkbeelden van een ⁴kluizenaar, die ijskoud durft bekennen dat hij wat hij zegt nog nooit heeft beproefd, behalve dan dat de theorie van [Galileo] ⁵Galilei en [Christoph] ⁶Scheiner, die na [Johannes] ⁷Kepler het meest gezaghebbend zijn in deze materie, niet verder gaat dan cirkelsegmenten. En ik zou mij daarover zeker verbazen, als ik niet toch goede musici had gekend, die niet willen geloven dat consonanten uit rationale getallen moeten worden verklaard, hetgeen, als ik het mij goed herinner, de fout van [Simon] Stevin was, die overigens op andere gebieden grote bekwaamheid tentoonspreidde. Aldus ziet men vaker mensen die in de wiskunde de gissingen van de filosofie introduceren, dan mensen die de zekerheid en de bewijskracht van de wiskundige demonstratie gaan gebruiken in filosofische zaken, zoals het geluid en licht dat zijn. Ik ben,

Mijnheer,

uw gehoorzame en verplichte dienaar,
Descartes.

Utrecht, 1 november 1635.

---

3. Martinus Hortensius.

4. Descartes.

5. Galileo Galilei, *Sidereus nuncius* (Florence 1610).

6. Christoph Scheiner, *Oculus. hoc est Fundamentum opticum* (Innsbruck 1629).

7. Johannes Kepler, *Dioptrice* (Augsburg 1611).
